

JULIJA KOŠ

ŽIDOVSKA VJERSKA ZAJEDNICA BET ISRAEL U HRVATSKOJ, ZAGREB

E-mail: julia.kos.mk@gmail.com

Ostalo

371.3:94(=411.16)

PODUKA O OSNOVAMA ŽIDOVSTVA
u *Židovskoj vjerskoj zajednici Bet Israel u Hrvatskoj*
u okviru terenske nastave za skupine od
osnovnog do visokoškolskog uzrasta

Non scholae, sed vitae discimus

(latinska: *Ne učimo za školu, već za život*)

Autorica u tekstu daje pregled, metode rada i teme podučavanja o židovstvu učenicima osnovnih i srednjih škola.

Ključne riječi: židovstvo, Židovska vjerska zajednica Bet Israel, židovska tradicija, kašrut u šabat

Od 2012. Židovska vjerska zajednica Bet Israel redovito pruža terensku nastavu o osnovama židovstva za skupine posjetitelja iz niza hrvatskih škola iz Hrvatske (i nekih škola iz Slovenije). Godinu za godinom nove naraštaje na ovu nastavu dovode osnovne i srednje škole, povremeno i razni fakulteti. Djelatnici obrazovnog sustava susreću u Bet Israelu srdačno prihvaćanje i visokostručnu razinu edukacije, te se na temelju prethodnih iskustava za nastavnu jedinicu o religijskim i kulturalnim manjinama sve više iz godine u godinu vraćaju u Bet Israel. Stoga učestalost ovih školskih posjeta stalno raste (uz iznimku prekida ove aktivnosti zbog pandemije tijekom većeg dijela 2020., cijele 2021. i prve polovine 2022.), te sada iznosi oko 20 godišnje. Voditelji skupina koje u okviru te nastave posjećuju Bet Israel najčešće su vjeroučitelji, ali i predavači drugih predmeta, od povijesti, etike i hrvatskog jezika sve do umjetničkih i fundamentalno-znanstvenih predmeta.

Poticaj za održavanje ove volonterske javne aktivnosti, u koju rado ulaže mnogo energije i stručnog znanja, Bet Israel nalazi u opravdanom osjećaju da time snažno i trajno pridonosi smanjivanju mogućih antisemitskih zabluda kojima bi mladi ljudi mogli biti zatrovani u svome virtualnom, ali i stvarnom životnom okružju. Stoga nije cilj ove nastave – kao ni bilo koje druge kvalitetne poduke za mlade – da polaznici čuju što više činjenica, već da steknu opći uvid u način života pobožnih Židova i u temeljna načela židovske religije i tradicije, kao jednog od bitnih temelja svjetske

kulture i općeg moralnog standarda. Slušačima se osobito napominje da održavanje drevnih religijskih zakona u moderno doba ne prihvaćaju svi Židovi, te se u okviru općeg židovskog svijeta mogu prepoznati smjerovi od najstrože ortodoksije do različitih reformiranih smjerova, sve do posve sekularnih Židova koji poštuju samo tradiciju naslijeđenu od predaka, a mnogi ne održavaju ni osjećajnu vezu s religijom i tradicijom.

Kako je to počelo: teme i metodologija

Ova već uhodana suradnja sa širim obrazovnim sustavom pokrenula se spontano, na temelju povremenih a zatim i sve češćih upita obrazovnih ustanova o mogućnosti posjeta sinagogi zajednice Bet Israel, pri čemu bi učenici primili i kratku meritornu poduku o osnovama židovske religije, kulture i o drevnoj povijesti židovskog naroda. Na temelju prakse tih početnih godina, uspostavljena je metodologija za ovu nastavu, prilagođena trima uzrastima: za niže razrede osnovne škole, za razrede od šestog ili sedmog do prvog i drugog razreda srednje škole, te za treći i četvrti razred srednje škole i studente. U okviru ove terenske nastave, u pravilu se ne predaje o povijesnim temama poput Holokausta i antisemitizma, jer one nisu povezane ni s religijskim temama ni sa židovskim tradicijskim načinom života (u smislu da su antisemitizam i Holokaust europska, a ne židovska povijest).

Na samom početku susreta poziva se polaznike na slobodno postavljanje pitanja i za vrijeme samog predavanja, što značajno pridonosi i aktivnom praćenju i kasnijem pamćenju bitnih sadržaja s kojima se većina tih vrlo mladih slušača susreće prvi put u životu. Ovisno o raspoloživom vremenu za predavanje (uobičajeno jedan, rjeđe dva školska sata, uglavnom za viši uzrast učenika). Nakon odgovaranja predavača na moguća uvodna pitanja učenika i njihovih voditelja, prelazi se na aktivan razgovor o prostoru sinagoge u kojemu su se učenici tom prigodom našli, o simboličkim likovnim elementima u sinagogi, o židovskim svetim spisima, o bogoslužju i slično.

Za skupine koje na raspolaganju imaju više vremena, sažeto se objašnjava sustav židovskog kalendara i blagdana, način života religiozne obitelji, te druge zanimljivosti iz povijesti i suvremenosti židovskog naroda, poput današnjeg ukupnog broja Židova na svijetu (13-14 milijuna), geografskog položaja države Izrael i njezinih gradova, o jezicima u židovskim zajednicama svijeta (izvorni hebrejski, uz jidiš i druge jezike vremenom razvijene u raznim kulturama dijaspora), o Židovima od kojih neki u dijaspori žive već 2500 godina. U moderno doba Židovi žive u skoro svim zemljama svijeta, pa i u Hrvatskoj.

Vokabular i metodika predavanja nužno se prilagođavaju uzrastu slušača. U praksi je zamijećeno da su naraštaji vrlo mladih učenika (3. do 5. razred) znatno aktivniji sudionici ovih predavanja od starijih dobnih skupina. Za učenike do oko 12 godina poduka se prije svega oslanja na njihova prethodna znanja i poznato okruženje, na usporedbu prostora crkve i sinagoge, ne rabi se stručni pojam „religija“ već srodan pojam „vjera“. Učenike se poziva da usporede pojednostavljeni opis židovskih

običaja i religijskih odredaba s njima poznatim pojmovima, poput proslave njihovih religijskih blagdana i poduke, prije svega Deset zapovijedi. Za prikazivanje starosti židovstva kao nacionalne kulture i načina života, podsjeća ih se na doba u kojem je živio Isus, rođen kao židovski dječak u židovskom okruženju, za opis židovske liturgije poziva ih se da se prisjete sličnosti u crkvenom obredu, i slično. Metodologija predavanja je za učenike starije od 13 godina bliža stručnom izražavanju i njihovom već širem poznavanju povijesnih činjenica i svijeta, da bi se u uzrastu pred maturu približila načinu predavanja za studente. Svakoj dobnoj skupini se na prikladan način približi židovski način života, u kojem je vjernik tijekom svih sedam dana u tjednu u potpunosti – uza sve ostale svoje aktivnosti – posvećen ispunjavanju mnogobrojnih religijskih odredaba i propisa.

Uvodni dio susreta nastoji se obaviti tijekom prvih 15 minuta (u predavanju od 45 minuta), da bi se sustavu prehrane te šabat u i blagdanima (u vrlo sažetom iskazu) posvetilo po 12-15 minuta, uz nekoliko slobodnih minuta za završna pitanja. Učenike svih uzrasta redovito snažno zanima sustav obredno čiste prehrane, „kašrut“, odnosno odredbe o dopuštenoj i zabranjenoj hrani, poznatoj kao „košer“. Ovi prehrambeni zakoni najstroži su i daleko najopsežniji među bezbrojnim svjetskim prehrambenim navikama i običajima, te su daleko više od običaja, čineći jedan od dva temelja svakodnevnih rutine tradicijske židovske obitelji: uz „kašrut“ to je slavljenje „šabata“ (subote) kao svetog dana u tjednu.

Središnje teme: dva temelja židovske tradicije, kašrut i šabat

Židovstvo se već više od tri tisuće godina pridržava bezbrojnih zakona o obredno čistoj ili *košer* prehrani – tradicijski se smatra od izlaska iz egipatskog ropstva i primanja Božjih zakona, Tore (biblijskog Petoknjžja). Ova starost židovskog naroda podudara se i s povijesnim činjenicama, premda je dio predaje zasnovan na mitološkim izvorima. Sustav prehrane temelji se na svetim spisima, te je jedan – uz šabat – od dva temelja židovskog tradicijskog života. Ta mnogo stoljeća trajna čvrsta stega posrednim putem značajno pridonosi i općem izgrađivanju osobnosti pojedinca, pa time i zajednice. U predavanju se ovo naglašava kao objašnjenje čemu tako složen i strog sustav, koji je – pritom – u dijaspori i teže ostvariv.

Bit sustava košer prehrane je u podjeli životinja na dopuštene (samo pitome blage životinje, prema biblijskoj odredbi samo one razdvojenog stopala koje su istodobno preživači (primjerice govedo, ovca, koza, divokoza, jelen i slično), te na nedopuštene za hranu (bez iznimke sve ostale, uključivo i mnoge kulinarske „specijalitete“ u prehranama raznih naroda). Posebno educirani mesari kolju dopuštene životinje primjenjujući složen i dug niz odredaba za taj postupak (najbitniji je da se životinji pritom ne zada nepotrebna bol i patnja). Ovi posebni zakoni o klanju utemeljeni su u najstrožoj biblijskoj zabrani konzumacije krvi, jer „u krvi je duša“, te na biblijskoj zabrani bilo kakvog miješanja mesa i mlijeka („ne kuhaj kozleta u mlijeku majke njegove“).

Mlijeko dopuštenih životinja i njegove preradevine dopušteni su, mlijeko nedopuštenih životinja je zabranjeno. Uz to, ni u kojem trenutku ništa „mesno“ (što znači samo meso ali i sve što je s njime u dodiru u bilo kojem trenutku i obliku) ne smije dodirnuti ništa „mliječno“: tomu su prilagođeni svi kuhinjski uređaji i oprema, posuđe i pribor za jelo, moraju se nabaviti dva odvojena hladnjaka, dva štednjaka, dva sudopera i pribora za pranje posuđa..., pa ni u istom obroku nije dopušteno u malom vremenskom razmaku pojesti išta „mesno“ uz bilo što „mliječno“.

I ptice se, poput životinja, dijele na dopuštene i nedopuštene. Dopuštene su domaće perad (kokoš, patka, guska, divlja patka, divlja guska), zabranjene su ptice strvinarke i one koje love svoju hranu, barske i slične ptice, te su i jaja dopuštenih ptica dopuštena, a sva ostala nisu. Ptice također podliježu posebnom načinu klanja i zabrani miješanja njihovog mesa s mlijekom i mliječnim proizvodima. Od riba, dopuštene su samo one koje istodobno imaju krljušt i peraja, ali riba nije obuhvaćena postupkom klanja. Riba, jaja, povrće i voće, te sve što potječe iz biljnog materijala (šećer, kava, čaj, kakao, maslinovo ulje...) smatra se neutralnom hranom – ni mesnom ni mliječnom. Uz strogi prehrambeni zakon, za pobožnu židovsku obitelj obvezno je i ispravno slavljenje šabatnog mirovanja i ispravna proslava niza blagdana.

Šabat je, uz kašrut, drugi temelj ispravnog židovskog života. Već u Deset zapovijedi naglašena je obveza slavljenja toga dana: šabat kao Božji dar Židovima i dan za počivanje i slavljenje svih koji se nađu u židovskom domu. U petak predvečer mora se uz blagoslov zapaliti po dvije svijeće i do subote navečer obustaviti svaki stvaralački rad, pa i svako sekularno učenje. Tako je zabranjeno svako djelovanje koje „mijenja svijet“, a popis zabranjenog činjenja nastao je na temelju radova koji su bili potrebni u stvaranju prvobitnog svetog okupljališta u pustinji i zatim jeruzalemskog Hrama: kopanje, rezanje, lijepljenje, paljenje i gašenje vatre, šivanje, bojenje i sličan niz od 39 raznih radova. Iz tog popisa je proizašao i kasniji rabinski, mnogo dulji popis zabranjenog djelovanja. U moderno doba zabrana se odnosi prije svega uporabu električne struje u bilo kojem obliku, poput upravljanja automobilom i drugim prijevoznim sredstvima, na uporabu računala, telefona i srodnih uređaja, ali i, primjerice, na sviranje klasičnih glazbenih instrumenata ili na zabavu poput odlaska na plivanje, klizanje, koncerte, kazališne i kino predstave i na slične sekularne aktivnosti. Dakako, stupanj strogosti pridržavanja ovih zabrana u skladu je s općim stupnjem ortodoksnosti (strogosti) određene zajednice.

Uz dobar predavačev raspored tema po minutama, iscrpi se jedan ili dva školska sata (prema zadanim okolnostima), ali se pazi da preostane nešto vremena za završna učenička pitanja i odgovore predavača.

Bet Israelov CD s edukacijskim filmovima

I Bet Israel je, kao i cijelo svjetsko društvo, u godinama 2020.-2022. pogodila obustava skoro svih javnih aktivnosti zbog pandemije, te je terenska nastava bila prekinuta, što je Bet Israel uspješno premostio stvaranjem edukacijskog CD-a (koji se i

nadalje može nabaviti). Na njemu su dva filma prilagođena za dva različita uzrasta, koji obrađuju teme o temeljima židovstva na metodološki atraktivan način, sličan uobičajenim predavanjima ali obogaćen glazbenim i likovnim elementima. Prvi film je namijenjen uzrastu od 10 do 13 godina (35 minuta), a drugi uzrastu od 14 godina do završnog srednjoškolskog obrazovanja (55 minuta, proširen temeljnim znanjima o povijesnom antisemitizmu i Holokaustu).

Od 2023. godine: novo doba terenske nastave u Bet Israelu

Do sada su se ova predavanja odvijala isključivo u okviru pedagoških aktivnosti jedne starije članice sinagoge, magistre znanosti, autorice i urednice više knjiga i predavača s dugogodišnjim iskustvom. Uspješan dosadašnji pedagoški pristup raznim skupinama slušača značajno je pridonio velikom zanimanju škola za terensku nastavu o židovstvu upravo u Bet Israelu, te je došlo vrijeme za suradnju s novim predavačima. Nakon 12 godina ove intenzivne aktivnosti, Bet Israel je tijekom školske godine 2022./23. u potrazi za predavačima koji bi nastavili ovu općekorisnu tradiciju. Kako u vrlo maloj zajednici Bet Israela nije pronađen potreban broj pedagoških kadrova koji bi preuzeli ovu aktivnost, pozvana je skupina pedagoga iz šire društvene sredine, koja se tijekom zimskog semestra ove godine priprema kako bi se uputila u potrebnu metodologiju i teme, putem praktičnog praćenja predavanja za gostujuće školske skupine. U proljetnom semestru održat će se i kraća teorijska edukacija koju će pohadati novi nastavnici kako bi se pripremili na preuzimanje ove plemenite edukacijske „štafete“.

SUMMARY

TEACHING ABOUT BASIC JUDAISM IN THE JEWISH RELIGIOUS COMMUNITY BETH ISRAEL IN CROATIA WITHIN ON SITE TEACHING FOR AGE GROUPS FROM PRIMARY TO HIGHER EDUCATION

In the text the author presents a review, methods of work and topics for teaching Judaism to students of primary and secondary schools.

Key words: Judaism, Jewish religious community Beth Israel, Jewish tradition, Kashrut, Sabbath

Sedmi hrvatski simpozij o nastavi povijesti

„Povijest 20. stoljeća u kurikulumima: čovječanstvo između ratnih ponora i uzleta znanosti“

PROGRAM RADA

On-line okruženje (ZOOM aplikacija), od 1. do 3. rujna 2021.

SRIJEDA, 1. RUJNA 2021.

08:30 – 09:00 Prijava sudionika u aplikaciju ZOOM

09:00 – 09:15 dr.sc. Dubravka Brezak Stamać, ravnateljica Agencije za odgoj i obrazovanje

Obraćanje sudionicima skupa i otvaranje stručno-znanstvenog skupa

POZVANA PREDAVANJA

KULTURA SJEĆANJA: 20. STOLJEĆE

09:15 – 09:35 mr. sc. Marijana Marinović, *Povijest 20. stoljeća u kurikulumima: čovječanstvo između ratnih ponora i uzleta znanosti* – uvodno predavanje

09:40 – 10:25 dr. sc. Ljiljana Dobrovšak, *Mjesta sjećanja i kultura sjećanja na ratove u Hrvatskoj u 20. stoljeću Sažetak*

10:25 – 11:10 dr. sc. Tea Perinčić, *Grad Rijeka u 20. stoljeću: narodi-nacije, sukobi, granice, Migracije Sažetak*

11:10 – 11:50 Daniela Jugo-Superina, prof. i Nera Malbaša Kovačić, prof., *Riječke mijene: imena riječkih trgova, ulica, gatova i škola u 20. stoljeću*

11:50 – 13:00 *Rasprava i ručak*

13:00 – 13:45 dr. sc. Marko Jelenić, *Identiteti na raskrižju – Kraj Prvog svjetskog rata u Istri i kultura sjećanja*

13:45 – 14:30 Marin Pekica, prof., *Kultura sjećanja i suočavanje s prošlošću – primjer sela u Istri*

ZARAZNE BOLESTI, MEDICINA I JAVNO ZDRAVSTVO U 20. STOLJEĆU

- 14:30 – 15:15 doc. dr. sc. Nikola Anušić, *Velika pandemija španjolske gripe iz 1918. godine u svjetlu znanstvenih mogućnosti i ograničenja Sažetak*
- 15:15 – 16:00 prof. dr. sc. Željko Dugac, *Povijest medicine i javnog zdravstva u Hrvatskoj u 20. stoljeću*
- 16:00 – 16:45 doc. dr. sc. Iva Milovan Delić, *Žene u medicini: liječnice*
- 16:45 – 17:30 Suzana Pešorda, prof., *Heroine znanosti: žene u znanosti 20. i 21. stoljeća*

ČETVRTAK, 2. RUJNA 2021.

POZVANA PREDAVANJA

ZNANOST I TEHNOLOGIJA MIJENJAJU ŽIVOT ČOVJEKA U 20. STOLJEĆU

- 09:00 – 09:45 prof. dr. sc. Željko Holjevac, *Znanost i nova oružja u 20. stoljeću Sažetak*
- 09:45 – 10:30 prof. dr. sc. Rajka Jurdana Šepić, *Utjecaj otkrića fizike na povijest 20. stoljeća Sažetak*
- 10:30 – 11:15 Melita Jesih Matić, prof., *„Ja sam postao Smrt, rušitelj svjetova“ – izum atomske bombe: vojne, moralne i političke implikacije*
- 11:15 – 12:00 Sanda Daus, mag. educ. i Linda Maraš Krapić, prof., *Uzlet znanosti i tehnologije – digitalna revolucija*
- 12:00 – 13:00 *Rasprava i ručak*
- 13:00 – 13:45 Dijana Muškardin, prof., *Svemir „posljednja granica“ – izazovi putovanja u svemir s Hermanom Potočnikom*
- 13:45 – 14:30 dr. sc. Tomislav Bogdanović, *Marcel pl. Kiepač – križevački Nikola Tesla*
- 14:30 – 15:15 Irena Sačić, prof., *Šibensko munjivo – pokretač gospodarskog i tehnološkog razvitka Šibenika u 20. stoljeću*
- 15:15 – 16:00 *Rasprava*

PETAK, 3. RUJNA 2021.

POZVANA PREDAVANJA

KULTURNA BAŠTINA U RATOVIMA 20. STOLJEĆA

- 09:00 – 09:45 prof. dr. sc. Marijan Bradanović, *Kulturna baština u ratovima 20. stoljeća Sažetak*¹
- 09:45 – 10:30 Ante Grubišić, muzejski savjetnik, *Spašavanje kulturne baštine tijekom Drugog svjetskog rata i poraća na osječkom području Sažetak*
- 10:30 – 11:45 Igor Jovanović, prof. i Igor Šaponja, prof., *Pula u vrtlogu ratova – urbana, etnička i kulturna slika grada u stalnim mijenama Rasprava i ručak*
- 11:45 – 13:00 *Rasprava i ručak*
- 13:00- 13:45 Valentina Miletović Anić, prof., *Sudbina kulturnih dobara u ratu – primjer Pule 1944./45. godine*
- 13:45 – 14:30 mr. sc. Daniel Bogešić i Sandra Sloković, prof., *Svjetska kulturna baština na meti terorista početkom 21. stoljeća*
- 14:30 – 15:30 *Rasprava i zatvaranje skupa*

1 Rad je objavljen u zborniku u čast V. P. Gossa, te upućujemo čitatelje da je dostupan na poveznici: <http://izdavastvo.ffri.hr/potisnute-teme-umjetnosti-humanistici-zbornik-radova-posvecen-dr-sc-vladimiru-p-gossu-danko-dujmovic-palma-karkovic-takalic-urednici/> Marijan Bradanović. „Potisnute teme u umjetnosti i humanistici Neglected Topics in Arts and Humanities“ *Zbornik radova posvećen dr.sc. Vladimiru P. Gossu Book of essays in honour of dr.sc. Vladimir P. Goss*, ur. Danko Dujmović, Palma Karković Takalić, 283-298. Rijeka: Izdavaštvo FFRI, 2022.